

19 actuele risico's voor onze eigen democratie

Posted on 21 september 2019 by Syp Wynia

De vanzelfsprekendheid van de democratie is voorbij. Steeds meer landen worden steeds minder democratisch. Het westen kan de wereld ook moeilijk de maat nemen, want zo goed staat de democratie er in ons deel van de wereld ook niet voor. Democratie wordt maar wat vaak als een hinderlijk obstakel gezien. En dat is heus niet alleen de schuld van de populisten. Ook traditionele partijen – ja, ook de linkse – kunnen het zich aanrekenen. En wat te denken van de pleidooien voor klimaatdictatuur? En van volksangst?

Met kleine stapjes worden rechten en vrijheden ingeperkt. Een krantenartikel met klimaat-sceptische opmerkingen wordt van Facebook gehaald, nota bene op voorspraak van de redactie van NU.nl, de grootste nieuwssite van Nederland die kennelijk als de censor van Facebook in Nederland is aangesteld.

Het krantenartikel was van De Telegraaf, een concurrent van NU.nl. Het ene mediaconcern – NU.nl is van het Finse Sanoma – censureert het andere mediaconcern – De Telegraaf is van het Belgische Mediahuis – in opdracht van een

van ’s werelds grootste en invloedrijkste bedrijven, net Amerikaanse Facebook.

Het is nog erger. Zoals eerder op Wynia’s Week beschreven door Coen de Jong hebben overheden – de Brusselse, de Haagse – zelfs de handen ineen geslagen met bedrijven als Facebook om wat doorgaat voor ‘nepnieuws’ te bannen van sociale media.

Dat is al gevaarlijk, maar in dit specifieke geval nog alarmerender. Facebook schrapte namelijk een Telegraaf-verhaal met kritiek op klimaatbeleid op voorspraak van NU.nl, dat in eigen huis al aan klimaatcensuur doet: klimaatsceptische reacties worden daar geweerd.

De boodschap van de NPO

Klimaat en klimaatbeleid zijn in de Nederlandse context toch al gevoelige thema’s voor manipulatie en (zelf-)zelfcensuur. Zo heeft de Publieke Omroep in ons land bepaald dat hun omroepen behalve ‘diversiteit’ ook ‘duurzaamheid’ aan de man dienen te brengen.

In de praktijk betekent dat steevast het propageren van de agenda van Greenpeace en een gesubsidieerde actiegroep als Milieudefensie, gemengd met de belangen van bedrijven die leven van de ‘energietransitie’. De Publieke Omroep wordt zo een propagandamachine van kritiekloos doorgegeven slogans als ‘we moeten van het gas af’.

Henk Hagoort

Het is in lijn met de activistische doctrine die de vorige baas van de NPO, Henk Hagoort, al in 2015 uiteenzette. ‘Wij vinden het klimaat urgent,’ zei Hagoort in een radiodebat. ‘En ik zie politiek die erg aarzelt om iets te doen. Wij hebben invloed op de publieke opinie. Zo geven wij voedingsbodem aan de politiek om tot beleid over te gaan.’ Hoor en wederhoor en het aan het woord laten van kritische geluiden vond Hagoort onwenselijk. Het laat een opmerkelijk licht schijnen op de onafhankelijk geachte pers.

Google en Facebook

Wereldwijd opererende data-concerns als Facebook en Google weten al alles van ons, zetten dat in om te tunnelen wat u wel of niet bereikt. En dan bepalen zulke bedrijven – al met al samen met overheden – ook nog wat u wel of niet mag lezen, over de menselijke bemoeienis met het klimaat in het bijzonder.

Sociale media worden ook van overheidswege als propagandakanaal gebruikt en proberen de toegang van ongewenste geluiden te verbieden. En staatsgefinancierde media nemen zich voor alarmistische geluiden te verspreiden, de overheid op te porren en tegengeluid uit te sluiten.

Niet alleen Trump en Orbán

En zonder een vrije pers is er geen serieus te nemen democratie. Overheden en bedrijven die samen de democratie manipuleren ondermijnen dus de democratie. En die democratie is nog maar zo jong en staat nu al onder druk. Het algemeen kiesrecht werd pas min of meer algemeen in de westerse wereld na het einde van de Eerste Wereldoorlog, een eeuw geleden. De democratie heeft een land als China helemaal nooit bereikt. En nu al takelen rechtsstaat en democratie weer af, ook in de westerse wereld.

Het is bon ton om ‘de populisten’ dan wel ‘Trump’ of ‘Orbán’ de schuld te geven van de erosie van de democratie, dan wel van rechten en vrijheden van burgers in het algemeen. Bovenstaande voorbeelden illustreren, dat die benadering te beperkt is. Het ondermijnen van democratie en rechtsstaat is, ook in het huidige tijdsgewricht, niet het monopolie van ‘rechts’ en trouwens ook niet van ‘links’.

Het westen leed onder het einde van de Koude Oorlog

Het is een wereldwijde tendens, maar komt in het westen wellicht het hardst aan, al was het maar omdat het westen de bakermat van de democratie is. Het is des te pijnlijker, omdat na het einde van de Koude Oorlog – een kleine dertig jaar geleden – gedacht werd dat de westerse waarden definitief hadden overwonnen. Nu rafelen die westerse waarden overal, niet in de laatste plaats in het westen.

Ik heb de erosie van de democratie samengevat in 18 actuele risico's, waarvan vele goed herkenbaar zijn als Nederlandse risico's.

1 **Verplaatsing**. De politiek verplaatst zich, lekt weg naar internationale organisaties. Dat maakt de nationale staat en de nationale democratie zwakker. Het is vaak onduidelijk wie waar verantwoordelijk voor is en wie waarop aanspreekbaar is.

2 **Elitisme**. Beter opgeleiden lijden aan elitisme: neerkijken op minder geschoolden. Dat leidt onder meer tot pleidooien voor het invoeren van opleidingsdrempels voor kiezers en verkozenen. Het wezen van een volwassen democratie is nou juist, dat iedere burger gelijke democratische rechten heeft.

3 **Import**. De globalisering gaat gepaard met de toestroom naar West-Europese landen van immigranten uit landen zonder democratische traditie.

4 **Sociale media.** Facebook, Twitter en Instagram kunnen bijdragen aan de democratie omdat het onmondigen een stem kan geven. Deze media laten zich echter ook gebruiken door kwaadwillenden, zoals buitenlandse mogendheden – zoals Rusland – die democratische verkiezingen willen verstoren. En de bedrijven achter sociale media kunnen ook zelf naar believen de vrijheid van meningsuiting al dan niet beperken.

5 **Klimaat**. Zorgen over het klimaat gaan in toenemende mate gepaard met (pleidooien voor) maatregelen die strijdig zijn met het wezen van democratie en rechtsstaat, zoals een overmaat aan verboden en verplichtingen die vergaand ingrijpen in de levenssfeer en rechten en vrijheden bedreigen. Politici, wetenschappers en activisten en belanghebbende bedrijven vinden ook openlijk dat het klimaat te belangrijk is om aan de democratie over te laten.

6 **Uitsluiting**. Autoriteiten en politici van gevestigde partijen keren zich tegen (nieuwe) partijen die 'populistisch' – of erger (zouden) zijn – en sluiten hen buiten bij de vorming van coalities of het benoemen van functionarissen. Dat kan verdedigbaar zijn – de democratie mag zich tegen bedreigingen verdedigen – maar gaat ook gepaard met het inperken van democratie.

7 **Terreurbestrijding**. Terrorismebestrijding gaat gepaard met grote, nieuwe bevoegdheden voor autoriteiten. Dat kan broodnodig zijn voor de openbare

veiligheid, maar heeft als nadeel dat rechten en vrijheden worden ingeperkt.

8 **Rechtspraak**. Het Europese Hof voor de Rechten van de Mensen heeft sinds het begin van de jaren negentig de eerdere extra vrijheid van meningsuiting voor politici in vergelijking met andere burgers (omwille van de democratie) gaandeweg ingeruild voor minder dan gewone vrijheid van meningsuiting (omdat de multiculturele samenleving daar niet tegen bestand zou zijn).

9 **Kabinetsformaties**. Lange kabinetsformaties (zoals in België en Nederland) zijn een black box voor de democratie. Ze brengen het risico met zich mee dat de stem van de kiezer in de loop van de tijd vervliegt. In Nederland is gebleken dat grote bedrijven de lange formaties succesvol gebruiken om het regeringsbeleid naar hun hand te zetten en bijvoorbeeld belastingkortingen te bedingen. Dit probleem raakt een al veel langer bestaande ondermijning van de democratie, zeker ook in Nederland: de lobbycratie (handel in invloed) en corporatisme (handjeklap tussen belangengroepen wordt regeringsbeleid).

10 **Identity politics**. De uit de Verenigde Staten geïmporteerde 'identity politics' met grote nadruk op minderheidsgroepen qua huidskleur, geaardheid of geloof bedreigt de democratie, temeer omdat burgers zo niet als individu maar als een groepslid worden beschouwd.

11 **Verdragen**. Internationale verdragen – zoals het Migratieverdrag van Marrakesh, maar ook het Verdrag van Maastricht – kunnen ondermijnend zijn voor de democratie. In een democratie moet beleid gewijzigd kunnen worden, en dat kan als verdragspartner niet of moeilijk. Verdragen kunnen ook ondemocratische opdrachten bevatten, zoals de persbreidel voor media die kritisch berichten over internationale migratie (in het Verdrag van Marrakesh).

12 **De multiculturele samenleving**. Toenemende etnische en culturele diversiteit gaat – zoals de Amerikaanse onderzoeker Robert Putnam vaststelde – gepaard met minder vertrouwen en vermindering van draagvlak voor democratie. De verkiezing van Donald Trump kan ook in dit licht worden bezien. 'Slechts weinig samenlevingen in de geschiedenissen zijn er in geslaagd om zowel multiraciaal als echt democratisch te zijn,' aldus de auteurs Steven Levitzky en Daniel Ziblatt in 'How Democracies Die'.

13 **Salafisme**. De islam hoeft niet per se strijdig te zijn met de democratie. Maar

strenge opvattingen binnen de islam, zoals het salafisme, zijn dat wel. En de invloed van het salafisme en andere strenge islamitische opvattingen die in strijd zijn met de democratie neemt wereldwijd toe, ook in West-Europa, ondersteund door ruime sponsoring uit Saoedi-Arabië en andere Golfstaten.

14 **Lange arm**. Dictaturen en autocratisch geregeerde landen kunnen democratische rechtsstaten ondermijnen, door hun diaspora te chanteren en anderszins bedreigen, illegaal belasting te heffen of zelfs (voormalige) landgenotente vermoorden. Voorbeelden van dergelijke landen: Rusland, China, Turkije, Iran en Eritrea.

15 **Dubbele nationaliteit**. Dat is een specifieke versie van 'de lange arm' van vreemde mogendheden binnen de Nederlandse democratie. Niet alleen kunnen Nederlandse staatsburgers zo ook in een ander land stemmen, waardoor ze in specifieke situaties een dubbele stem hebben. Die burgers zijn ook onderhorig aan het recht van het andere land, wat strijdig is of kan zijn met die van de Nederlandse democratie. Het probleem werd bijvoorbeeld tastbaar aan de vooravond van de Kamerverkiezingen van 2017, toen campagnevoerende Turkse politici uit Nederland werden geweerd.

16 **Beloftes breken**. Als politici systematisch kiezersbeloften verwaarlozen, ondermijnen zij daarmee het vertrouwen in de democratie. Uit onderzoek bleek dat Nederlandse kabinetten systematisch de lasten voor burgers verhoogden, ook als zij – zoals gebruikelijk – voor de verkiezingen anders hadden beloofd.

17 **Het Westen staat op verlies**. De erosie van de betekenis van het westen verzwakt de mogelijkheid van westerse landen om andere landen aan te spreken op hun gebrek aan democratie. Dat geldt al helemaal als er ook in westerse landen ondemocratische tendensen zijn.

18 **Populisten**. Zogenoemde 'populisten' kunnen, maar hoeven geen bedreiging te zijn voor de democratie. Het etiket 'populist' wordt immers ook gebruikt om politieke tegenstanders te diskwalificeren. Dat neemt niet weg dat als populistisch betitelde politici nogal eens wegwuiverig kunnen doen over democratie. Dat hoeven niet per se 'rechtse' populisten te zijn, voor linkse kan het ook gelden. En zowel conservatieve als progressieve politici kunnen democratie maar hinderlijk vinden.

19 **Europees activisme.** Zoals klimaatactivisten het klimaat te belangrijk vinden

om aan de democratie over te laten, zo geldt dat evenzeer voor activisten voor 'de Verenigde Staten van Europa', zoals ook veel Europarlementariërs en Europese ambtenaren. Guy Verhofstadt, voorzitter van de Europarlementsfractie van de liberalen, zegt bijvoorbeeld: 'Ik denk dat het fout is te beweren dat er eerst een functionele democratie moet worden opgericht opdat een Europese federatie het daglicht zou zien.'

Johan Remkes

Het verval van de democratie gaat, zoveel mag duidelijk zijn, niet aan Nederland voorbij. Pikant is daarbij de rol van het kabinet RutteDrie. Het vorige kabinet stelde een staatscommissie-Remkes in, voorgezeten door de voormalige minister en Commissaris van der Koning Johan Remkes, die met zorgelijke bevindingen over de stand van de democratie kwam. Maar RutteDrie liet de bevindingen van de staatscommissie voor wat ze waren, schafte het referendum af en kwam met een 'jongerenparlement' waar niemand om had gevraagd.

De Leidse hoogleraar Wim Voermans constateert in Wynia's Week dat RutteDrie de burger een probleem vindt: hinderlijk en ondankbaar volk. Heropvoeding, dat is wat het kabinet met de burgers voor heeft. Met democratie heeft die wens uiteraard weinig van doen.

Ik maakte ook een film – 20 minuten – voor YouTube (via Café Weltschmerz) over de 19 actuele risico's voor de democratie. Dat staat hier

Voor het Belgische weekblad Knack maakte ik een artikel over dit onderwerp. Dat is hier te vinden. Omroep WNL besteedde ook aandacht aan dat artikel. Lees dat hier